

KS. JAROSŁAW M. LIPNIAK

Pontifical Faculty of Theology in Wrocław, Poland

e-mail: pallotti@poczta.onet.pl

ORCID: 0000-0002-3809-1142

DOI: 10.48224/COM-215-2021-39

Communio 41(2021)3, s. 39-60

POŚREDNICTWO CHRYSYTA A WSTAWIENICTWO ŚWIĘTYCH W TEOLOGII SZENUDY III

THE MEDIATION OF CHRIST AND THE INTERCESSION OF THE SAINTS IN THE THEOLOGY OF SHENOUDA III

Abstract

This article is an attempt to bring closer and theological and dogmatic critics of the teaching on the mediation of Christ and the intercession of people, angels and saints of the Pope of the Coptic Orthodox Church, Shenouda III. Regarded by many as one of the most outstanding Coptic theologians, in his work *Comparative Theology* and in several other writings, he included a systematic lecture on the Coptic, Orthodox science of mediation. Shenouda III emphasizes that there is a fundamental difference between the mediation of Christ and other intermediaries or persons of intermediation. Well, Christ's mediation is unique and exceptional. Jesus' mediation is redemption. Christ acts as mediator in the justification of our sins, He is the satisfaction, the one who has paid our debts to God. The Coptic Hierarchy has shown that, alongside Christ's mediation, there is a mediating intercession which is rooted in Christ's. The invocation of the angels and saints is a testimony of faith in the eternal life to come. Intercession is a community of love between the Church on earth and the Church in heaven. It is useful for spiritual development because it entails humility of heart. It goes without saying that teaching on intercessory mediation is a tradition of the Orthodox Churches and the Catholic Church. Tradition is a precious heritage and it would be a great loss for the Church to get rid of it. Such a Church would become a Church without history and without any stable rules to protect it against liberal interpretation of

the truths of faith and the preaching of the Gospel according to subjective preferences.

Keywords: Mediation, intercession, mediating intercession, Jesus Christ, Church, saints, angels, Coptic Orthodox Church, Shenouda III

Streszczenie

Niniejszy artykuł jest próbą przybliżenia oraz teologiczno-dogmatycznej krytyki nauczania na temat pośrednictwa Chrystusa a wstawiennictwa ludzi, aniołów i świętych papieża Ortodoksyjnego Kościoła Koptyjskiego Szenudy III. Ten uznawany przez wielu za jednego z najwybitniejszych teologów koptyjskich w swojej pracy *Comparative Theology* oraz kilku innych pismach zawarł systematyczny wykład koptyjskiej, prawosławnej nauki o pośrednictwie. Szenuda III podkreśla, że istnieje zasadnicza różnica między pośrednictwem Chrystusa a innymi pośrednikami lub sposobami pośrednictwa. Otóż pośrednictwo Chrystusa jest jedyne i wyjątkowe. Pośrednictwo Jezusa jest odkupieniem. Chrystus pośredniczy w usprawiedliwieniu naszych grzechów, jest On Zadośćuczynieniem, Tym który spłacił Bogu nasze długi. Koptyjski Hierarcha wykazał, że istnieje, obok pośrednictwa Chrystusa, wstawiennictwo pośredniczące, które jest zakorzenione w pośrednictwie Chrystusa. Wzywanie pomocy aniołów i świętych jest świadectwem wiary w życie wieczne, które ma nadejść. Wstawiennictwo jest wspólnotą miłości między Kościołem na ziemi a Kościołem w niebie. Jest ono przydatne do rozwoju duchowego, pociąga bowiem za sobą pokorę serca. Jest rzeczą oczywistą, że nauczanie o wstawienniczym pośrednictwie należy do tradycji Kościołów prawosławnych i Kościoła katolickiego. Tradycja jest cennym dziedzictwem i pozbycie się jej byłoby wielką stratą dla Kościoła. Taki Kościół stałby się Kościołem bez historii i bez żadnych stabilnych reguł, które chroniłyby go przed liberalną interpretacją prawd wiary i głoszeniem Ewangelii według subiektywnych preferencji.

Słowa kluczowe: Pośrednictwo, wstawiennictwo, wstawiennictwo pośredniczące, Jezus Chrystus, Kościół, święci, aniołowie, Ortodoksyjny Kościół Koptyjski, Shenouda III

Teologia Ortodoksyjnego Kościoła Koptyjskiego, kierując się Objawieniem Bożym zawartym w Piśmie Świętym, a szczególnie nauczaniem św. Pawła i treścią *Listu do Hebrajczyków*, nauczając o pośrednictwie Chrystusa, umieszcza tę naukę w kontekście Starego Przymierza zawartego przez Pana Boga z Izraelitami w Egipcie na Górze Synaj. Kościół koptyjski zestawia postać wychowanego nad Nilem Mojżesza i aniołów z osobą Chrystusa, wskazując na Jego jedyne i doskonałe pośrednictwo.

Szenuda III¹ krytycznie zauważa, że Kościoły protestanckie odrzucają pośrednictwo Najświętszej Maryi Panny oraz aniołów

¹ Urodził się 3 sierpnia 1923 roku w mieście Abnub koło Asjutu w Górnym Egipcie jako Nazeer Gayed Roufail. Pochodził z pobożnej rodziny koptyjskiej. Był najmłodszym z ośmiorga dzieci. Miał pięć sióstr i dwóch braci. Jego matka zmarła wkrótce po jego narodzeniu. Wychowaniem przyszłego papieża Koptów zajął się starszy brat Rafał. Nazeer ukończył Koptyjską Szkołę Podstawową w Damanhur w Dolnym Egipcie. Uczył się w American Middle School w Banha oraz w szkole średniej Faith Senior Secondary w Shoubra pod Kairem. W tym czasie pracował jako nauczyciel szkoły niedzielnej, najpierw w kościele pw. św. Antoniego w Shoubra, a następnie w kościele Najświętszej Maryi Panny w Mahmasha. W latach 1943 – 1947 studiował na Uniwersytecie w Kairze język angielski i historię. Od roku 1946 uczęszczał zaocznie na studia w Koptyjskim Wyższym Seminarium Duchownym, gdzie w 1949 roku został mianowany wykładowcą Starego i Nowego Testamentu. W tym czasie odbył służbę wojskową. W 1950 roku Nazeer zrezygnował z pracy w instytucjach świeckich na rzecz pełnego etatu w seminarium koptyjskim. Mówił biegle po arabsku, angielsku, koptyjsku, francusku, czytał w języku greckim, łacińskim i amharskim. 18 lipca 1954 roku złożył śluby zakonne w klasztorze pod wezwaniem Matki Boskiej Syryjczyków na Pustyni Zachodniej w Egipcie. W czasie profesji zakonnej przyjął imię Antoniego Syryjczyka (*el-Suryani*). Po dwóch latach życia zakonnego postanowił obrać życie pustelnicze. Samodzielnie wykuł grotę w pobliżu klasztoru, gdzie mieszkał i spędził tam sześć kolejnych lat swojego zakonnego życia. Na pustelni przebywał do roku 1962, kiedy to ówczesny patriarcha koptyjski Cyryl VI wybrał go na biskupa Kościoła. Sakrę biskupią przyjął 30 września 1962 roku i przyjął imię Szenudy. Do obowiązków nowego biskupa należała troska o koptyjskie szkolnictwo wyznaniowe. Biskup Szenuda został też mianowany rektorem Koptyjskiego Seminarium Duchownego. Jako rektor biskup Szenuda zaczął zakładać zamiejscowe wydziały seminarium w Stanach Zjednoczonych, Anglii i w Australii. Skutkiem tej decyzji był kilkukrotny wzrost liczby kandydatów do kapłaństwa. W roku 1965 z jego inicjatywy zaczyna wychodzić pierwszy periodyk naukowy Kościoła koptyjskiego „El-Kerraza” 31 października 1971 roku Synod Kościoła wybrał biskupa Szenudę na 117. Papieża Kościoła koptyjskiego. Uroczysta intronizacja nowego patriarchy miała miejsce dwa tygodnie później: 14 listopada. Pontyfikat Szenudy III to czas prześladowań i dużego zaangażowa-

i świętych, opierając się na dwóch tekstach *Nowego Testamentu*. Pierwszy to fragment *Pierwszego Listu św. Jana*, w którym czytamy: „...mamy Orędownika przed Ojcem – sprawiedliwego Jezusa Chrystusa. On jest ofiarą przebłagalną za nasze grzechy, a nie tylko za nasze, lecz także za grzechy całego świata” (1J 2,1). Drugi to słowa św. Pawła apostoła zapisane w *Pierwszym Liście do Tymoteusza*: „Jeden jest bowiem Bóg, jeden też pośrednik między Bogiem a ludźmi, człowiek, Chrystus Jezus” (1Tm 2,5)². Postawa Kościołów wyrosłych z Reformacji stoi, zdaniem koptyjskiego Hierarchy, w sprzeczności z Objawieniem Bożym zawartym w Piśmie Świętym i Tradycji. Koptyjski Teolog podkreśla, że z jednej strony Kościoły protestanckie zaprzeczają istnieniu Tradycji³, ale same ustanowiły własne tradycje i wprowadziły własne rytuały. Odrzuciły Tradycję którą mają Kościoły sprzed Reformacji, która nie zgadza się z ich tradycją, a zachowują własną⁴.

1. Termin „pośrednik”

Etymologicznie grecki termin *μεσίτης* (*mesites*, kopt. *mecityc*) oznacza „pośrednika” Słowo to pochodzi od wyrazu oznaczającego „środek” Termin ten oznaczał miejsce negocjacji albo oso-

nia misyjnego. W październiku 1981 roku, w czasie rządów prezydenta Sadata, patriarcha Aleksandrii został uwięziony na ponad trzy lata w jednym z klasztorów. Warto podkreślić, że w momencie rozpoczęcia pontyfikatu na kontynencie amerykańskim istniały zaledwie cztery kościoły koptyjskie. W chwili śmierci koptyjskiego Papieża w samych stanach Zjednoczonych było dwieście czternaście parafii koptyjskich, trzydzieści osiem w Kanadzie i jedna w Meksyku. Wyświęcił on ponad sześciuset prezbiterów oraz osiemdziesięciu biskupów. Shenuda III jako papież nie zaprzestał działalności naukowej. Regularnie prowadził badania, których owocem było ponad sto publikacji naukowych obejmujących różne dyscypliny teologiczne. Do końca życia był wykładowcą w Instytucie Wyższych Studiów Koptyjskich, a także w seminarium duchownym. Wielkim sukcesem Papieża z Egiptu było zwrócenie uwagi świata na problemy jednej z najstarszych denominacji chrześcijańskich. Był jednym z najbardziej rozpoznawanych liderów religijnych chrześcijańskiego świata, nie tylko na Bliskim Wschodzie. Zmarł 17 marca 2012 r. J.M. Lipniak, *Shenuda III – papież z Egiptu*, w: Shenouda III, *Święta Dziewica Maryja*, Świdnica 2013, s. 36-41.

² Shenouda III, *Comparative Theology*, London 1988, s. 77.

³ T.Y. Malaty, *Tradition and Orthodoxy*, Alexandria 1979.

⁴ Shenouda III, *Comparative Theology*, Tamże, s. 56. Zob. Shenouda III, *Priesthood*, Cairo 1997, s. 101.

bę neutralną, mogącą pogodzić lub rozsądzić spierające się strony⁵. Widać to wyraźnie w *Pierwszym Liście do Koryntian*, w którym czytamy: „Czy pomiędzy wami nie ma nikogo mądrego, kto mógłby rzetelnie osądzić sprawy między braćmi?” (1Kor 6,5). Słowo *μεσίτης* oznaczało pośrednika przy sporze lub umowie, rozjemcę, negocjatora, a także poręczyciela umowy, przechowującego zastaw oraz świadka porozumienia. Jest to więc w Piśmie Świętym przede wszystkim termin prawny⁶.

Termin „pośrednik” praktycznie nie występuje w hebrajskim tekście *Starego Testamentu*. Jeden raz znajdujemy go w *Septuagincie*, czyli w uważanym za natchnione greckim tłumaczeniu *Starego Testamentu*. Otóż w *Księdze Hioba*, Hiob stwierdza, że brak jest rozjemcy (*μεσίτης*) między Bogiem a człowiekiem. Trzeba jednak zauważyć, że tekst grecki nie odpowiada ściśle hebrajskiemu. Natomiast w późniejszym (po-biblijnym) języku hebrajskim pojawia się termin *סרסור* (*sarsor*), który oznacza przede wszystkim pośrednika w handlu bądź tłumacza. Tym terminem określano wychowanego w Egipcie Mojżesza jako tego, który przyniósł swojemu narodowi Torę, i jako pośrednika Przymierza na górze Synaj. W tekstach greckich pojawia się tu słowo *μεσίτης*⁷. W *Nowym Testamencie* słowo *μεσίτης* występuje zaledwie sześć razy: Ga 3,19-20; 1Tm 2,5; Hbr 8,6; 9,15; 12,24; Hbr 6,17 – pochodny czasownik (*mesiteuo*).

Pomimo tego, że pojęcie „pośrednik” występuje na kartach Pisma Świętego sporadycznie, to jednak widoczne są tam różnego rodzaju formy pośrednictwa. Są to te przypadki, w których pewna osoba lub osoby angażują się w jakiś sposób w relacje między innymi osobami, zwłaszcza w relację między Bogiem a człowiekiem (lub narodem). Z całą pewnością formą pośrednictwa, rozumianego w tak szerokim sensie, była misja proro-

⁵ P. Schaff, *Ante-Nicene Fathers*, T.VII: *The Fathers of the Third and Fourth Centuries*, księga XXV, New York 2017.

⁶ M. Wojciechowski, *Idea pośrednictwa w świetle Pisma Świętego*, MO, s. 162-163; por. P. Liszka, *Pośredniczka w Duchu Świętym*, SM 4(2002) nr 3, s. 130; J. Lekan, *Pośredniczka w Chrystusie*, SM 4(2002) nr 3, s. 86-87.

⁷ Por. M. Wojciechowski, *Idea pośrednictwa w świetle Pisma Świętego*, art. cyt., s. 163, przyp. 5, mówiący o zbieżności między judaizmem aleksandryjskim a językiem i stylem *Listu do Hebrajczyków* w rozumieniu terminu „pośrednik” w odniesieniu do Mojżesza i do Chrystusa.

ków, którzy przekazywali ludziom wolę Bożą. Za pewnego rodzaju pośredników można uznać biblijnych patriarchów. I tak dla przykładu Abraham wstawiał się za Sodomą i Gomorą (por. Rdz 18,16-33). Pośrednikami byli królowie, którzy w imieniu Boga kierowali swoim narodem. Pośrednikami byli wreszcie kapłani, którzy poprzez sprawowany kult i składane Bogu ofiary zbliżali lud wybrany do świętości Boga.

2. Różnica między pośrednictwem Chrystusa a wstawiennictwem świętych

Papież Ortodoksyjnego Kościoła Koptyjskiego zauważa, że istnieje zasadnicza różnica między pośrednictwem Chrystusa a innymi pośrednikami lub sposobami pośrednictwa. Otóż pośrednictwo Chrystusa jest jedyne i wyjątkowe. Pośrednictwo Jezusa jest odkupieniem⁸. Chrystus pośredniczy w usprawiedliwieniu naszych grzechów, Jest On Zadośćuczynieniem, tym który spłacił Bogu nasze długi⁹. Pośrednictwo Syna Bożego oznacza, że „dźwigał On grzechy wielu i orędownął za przestępcami” (Iz 53,12)¹⁰. W ten sposób Jezus stoi jako Pośrednik między Bogiem a ludźmi¹¹. Umierając na drzewie krzyża, wysłużył nam przebaczenie grzechów. To właśnie miał na myśli św. Jan Apostoł, kiedy pisał: „Gdyby jednak ktoś zgrzeszył, mamy Orędownika przed Ojcem – sprawiedliwego Jezusa Chrystusa. On jest ofiarą przebłagalną za nasze grzechy, a nie tylko za nasze, lecz także za grzechy całego świata” (1J 2,1-2). Patriarcha koptyjski podkreśla, że w powyższym tekście ukazuje się w sposób wyraźny pośrednictwo zadośćuczynienia¹². Jezus stał się Pośrednikiem tych, którzy zgrzeszyli i potrzebowali łaski odpuszczenia win. Jest On jedynym Pośrednikiem między Bogiem a ludźmi, ponieważ sam, będąc sprawiedliwym, przelał za nas swoją krew. Píše o tym wyraźnie św. Paweł w *Pierwszym Liście do Tymoteusza*: „Jeden

⁸ Shenouda III, *Comparative Theology*, s. 77.

⁹ Shenouda III, *Salvation in the Orthodox Concept*, Cairo 2005, s. 21-26.

¹⁰ Shenouda III, *Comparative Theology*, s. 77.

¹¹ Shenouda III, *Many Years With the People's Questions*, t. III, Cairo 1997, s. 154.

¹² Shenouda III, *Comparative Theology*, s. 77.

jest bowiem Bóg, jeden też pośrednik między Bogiem a ludźmi, człowiek, Jezus Chrystus, który wydał samego siebie na okup za wszystkich, jako świadectwo we właściwym czasie” (1Tm 2, 5-6). Tylko Chrystus jest prawdziwym Pośrednikiem i jedynym Odkupicielem (kopt. Refcowt), który oddał za nas swoje życie jako cenę za nasze grzechy¹³. Ten rodzaj pośrednictwa, zdaniem egipskiego Hierarchy, jest absolutnie jedyny i niepodważalny¹⁴. Należy się ono jedynie Chrystusowi, podczas gdy pośrednictwo świętych istnieje bardziej jako wstawiennictwo (kopt. precbeia) ponieważ nie ma związku z zadośćuczynieniem za grzechy ani odkupieniem. Święci, jak podkreśla koptyjski Papież, wstawiają się za nami do samego Chrystusa – jedynego Pośrednika¹⁵.

3. Wstawiennictwo świętych

Kustosz relikwii św. Marka apostoła wyraża przekonanie, że wstawiennictwo świętych nie jest niczym innym jak tylko modlitwą za nas. Jest to modlitwa typu błagalnego, czyli jest czymś zupełnie innym od pojednawczego pośrednictwa Chrystusa. Patriarcha Aleksandrii akcentuje, że wstawiennictwo takie ma pełne usankcjonowanie w Objawieniu Bożym, ponieważ św. Jakub wzywał chrześcijan: „...módlcie się jedni za drugich” (Jk 5,16). Apostoł narodów św. Paweł prosił zaś mieszkańców Tesalonik: „...módlcie się bracia za nas” (2Tes 3,1), a do Hebrajczyków mówił: „Módlcie się za nas” (Hbr 13,18). To właśnie św. Paweł pisał do mieszkańców Efezu: „Wszelką modlitwą i błaganiem módlcie się w każdym czasie w Duchu i w Nim czuwajcie wytrwale, błagając za wszystkich świętych i za mnie...” (Ef 6,18-19). Biskup Aleksandrii zwraca uwagę, że na kartach Pisma Świętego znajdujemy bardzo wiele tekstów, które informują o prośbie poszczególnych osób, aby otaczano je modlitwami. Skoro ludzie proszą o modlitwę innych ludzi, również słabych i grzesznych, toczących walki wewnętrzne i przeżywających różnorakie rozterki, to nie powin-

¹³ S.J. Davis, *Coptic Christology in Practice Incarnation and Divine Participation in Late Antique and Medieval Egypt*, Oxford: Oxford University Press 2008; Shenouda III, *Comparative Theology*, s. 78.

¹⁴ Shenouda III, *The Creed*, Cairo 2003, s. 54.

¹⁵ Shenouda III, *Comparative Theology*, s. 78.

no, zdaniem egipskiego Teologa, nikogo dziwić, że chrześcijanie proszą o modlitwę w swoich intencjach świętych, a więc tych, którzy zakończyli już ziemską pielgrzymkę i przebywają w niebie z Chrystusem¹⁶. Sam bowiem Bóg oczekuje takiej postawy.

4. Bóg prosi ludzi o wstawiennictwo

Zwierzchnik Ortodoksyjnego Kościoła Koptyjskiego formułuje opinię, że sam Bóg nie tylko akceptuje tego rodzaju wstawiennictwo i toruje drogę do tego, ale wzywa ludzi, aby prosili o wstawiennictwo sprawiedliwych. Na poparcie swojej tezy egipski Patriarcha podaje kilka przykładów takiego wstawiennictwa.

Jednym z nich jest historia pierwszego patriarchy Izraela Abrahama i króla Geraru Abimeleka. Przybywszy do kraju Abimeleka, Abraham przedstawił swoją żonę Sarę jako siostrę. Król, nie znając prawdy, posiadał Sarę, lecz we śnie Bóg ostrzegł go, że Sara jest kobietą zamężną: „A teraz zwróć żonę temu mężczyźnie, gdyż jest on prorokiem, który będzie się za ciebie modlił i będziesz żył” (Rdz 20,7). Bóg przyznał, że Abimelek nie popełnił grzechu. Król Geraru skarcił Abrahama za to, że go oszukał i naraził na niebezpieczeństwo śmiertelnego grzechu. Warunkiem przebaczenia Abimelekowi była modlitwa Abrahama za króla i uproszenie Boga, by zdjął z niego klątwę bezpłodności. Sam więc Bóg prosił Abrahama o wstawiennictwo za Abimelekiem¹⁷

Drugim przykładem jest historia Hioba¹⁸ i jego trzech przyjaciół. Ten żyjący w dobrobycie mąż, o nieposzlakowanym charakterze i wielkiej bogobojności został w pewnym momencie ciężko doświadczony przez Boga. Kiedy zostały zniszczone jego stada, giną jego dzieci, a on sam ulega chorobie trądu i wielkim cierpieniom, zachowuje wierność swojemu Stwórcy¹⁹. Pojawia się u niego trzech przyjaciół, którzy pragną go pocieszyć. Byli to ludzie prości, a każdy z nich przedstawia inną odpowiedź na pytanie, dlaczego Bóg tak ciężko doświadczył Hioba. Pierwsze-

¹⁶ Tamże, s. 79.

¹⁷ Tamże; Zob. T.Y. Malaty, *Genesis*, New Jersey 1987, s. 44.

¹⁸ Shenouda III, *Return to God*, Cairo 1997, s. 80.

¹⁹ A. Hanna, *Doctrinal theology...*, s. 182.

mu przyjacielowi Elifazowi z Temanu wydaje się niemożliwe, by Bóg bezpodstawnie dopuścił do takich rzeczy. Sądzi, że Hiob musiał popełnić jakieś grzechy. Drugi – Bildad z Szauach stara się przekonać Hioba, że jego cierpienie, bez względu na to, czy zasłużone, czy też nie, wyjdzie mu na dobre. Trzeci – Sofar z Naamy, mówi, że wszystko jest tajemnicą, którą pewnego dnia Bóg odsłoni przed ludźmi. Hiob nie znajduje wsparcia u swoich przyjaciół, a ich argumentacja doprowadza go do głębokiego zwątpienia w Boga, który zesłał na niego tyle cierpień. Wtedy przemawia Bóg do Hioba i karci Elifaza z Temanu: „Mój gniew zapłonął przeciw tobie i przeciw twoim dwom przyjaciołom, bo nie mówiliście o Mnie prawdy, jak mój sługa, Hiob. Weźcie więc teraz siedem wołów i siedem baranów, udajcie się do Mojego sługi, Hioba, i złożcie za siebie ofiarę całopalną. A mój sługa, Hiob, będzie się modlił za was i nie sprowadzę na was kary, choć nie mówiliście o Mnie prawdy, jak mój sługa, Hiob” (Hi 42,7-8)²⁰. Podobnie jak w pierwszym przypadku Bóg osobiście przemawia do osób, które pobłądziły. Nie udziela im jednak przebaczenia popełnionych grzechów bezpośrednio, ale uzależnia je od modlitwy sprawiedliwego Hioba, który będzie modlił się za swoich przyjaciół.

Kustoszu relikwii św. Marka eksponuje kolejny przykład biblijnego wstawiennictwa, jakim jest troska Abrahama o Sodomę. Koptyjski Papież, analizując biblijne zapisy, słusznie podkreśla, że Bóg mógł ukarać Sodomę nie informując o tym Abrahama. Interwencja Abrahama nie wypłynęła od niego. To Bóg przedstawił mu całą sprawę i umożliwił Abrahamowi zaangażowanie się w nią i wstawienie się za mieszkańcami miasta (Rdz 18,16-33). Bóg chciał w ten sposób wywyżżyć Abrahama w oczach ludzi i pokazać im, jak powinno się oddawać chwałę Bogu. Bóg dał pierwszemu patriarsze Izraela możliwość wstawiennictwa za swoim ludem w nadziei, że znajdzie się w kraju pięćdziesięciu, czterdziestu, trzydziestu, dwudziestu czy dziesięciu sprawiedliwych, dla których Pan nie zniszczy całego kraju. Sam fakt ocalenia Sodomy Biskup Aleksandrii uważa za ukazanie wielkiej godności Abrahama i tych wszystkich, którzy są sprawiedliwi przed

²⁰ Shenouda III, *Comparative Theology*, s. 80.

Bogiem²¹. Słowa: „Jeżeli znajdę w Sodomie, w tym mieście, pięćdziesięciu sprawiedliwych, to przebaczę całemu temu miejscu, ze względu na nich... Nie zniszczę, jeżeli znajdę tam czterdziestu pięciu sprawiedliwych... Nie uczynię tego ze względu na tych czterdziestu... Nie uczynię tego, jeżeli znajdę tam trzydziestu ... Nie zniszczę ze względu na tych dwudziestu... Nie zniszczę ze względu na tych dziesięciu” (Rdz 18,26-32). Koptyjski Hierarcha zaznacza, że wyrażenie „ze względu na” ma swoją Boską wartość, która oznacza, że Pan Bóg zbawia ludzi również ze względu na innych. Jest to dowód skuteczności wstawiennictwa ludzi sprawiedliwych za grzesznikami²².

Zwierzchnik Ortodoksyjnego Kościoła Koptyjskiego proponuje pochylenie się nad zagadnieniem wstawiennictwa Mojżesza za ludem Izraela. Syn Amrana z plemienia Lewiego, który został powołany przez Boga, by wyprowadzić Naród Wybrany z Egiptu jest przykładem skuteczności wstawiennictwa²³. Spełnienie boskiej obietnicy doprowadzenia Izraelitów do „Ziemi mlekiem i miodem płynącej” trwało znacznie dłużej niż się spodziewał. Im dłużej trwała podróż, tym silniejszy stawał się opór Hebrajczyków wobec przywództwa Mojżesza. Exodus nadwyrężył ich morale, doprowadzając kilkakrotnie do buntu przeciwko Mojżeszowi²⁴. Kiedy Mojżesz przebywał przez czterdzieści dni i nocy na górze Synaj, gdzie objawił mu się Bóg i dał mu swoje przykazania, Izraelitów ogarnęło zniecierpliwienie. Hebrajczycy zażądali od Aarona, aby stworzył im jakiegoś boga. Uczynił to, przetapiając ich złote kolczyki i inną biżuterię w złotego cielca, którego czcili nago. Mojżesz znalazł się w bardzo kłopotliwym położeniu. Był wierny Bogu, ale musiał skarcić swój lud. Oburzony tym co ujrzał, rzucił kamienne tablice Dekalogu i połamał je. Tego dnia rozkazał zgładzić trzy tysiące lewitów. Bóg chciał zniszczyć pozostałych Hebrajczyków, ponieważ oddawali cześć złotemu cielcowi (Rdz 32). Mojżesz wstawiał się u Boga, aby tego nie czynił. Prosił: „Odwróć swój zapalczywy gniew i zanie-

²¹ Tamże; Shenouda III, *Comparative Theology*, s. 80; A. Hanna, *Doctrinal theology. According to the Coptic Orthodox Church*, Sydney 1998, s. 146.

²² Shenouda III, *Comparative Theology*, s. 81; Zob. T.Y. Malaty, *Genesis*, s. 43-44.

²³ T.Y. Malaty, *Interpretation of the Book of Exodus*, Cairo 1997.

²⁴ A. Hanna, *Doctrinal theology...*, s. 146-147.

chaj zła zgotowanego dla Twojego ludu. Wspomnij na Abrahama, Izaaka i Izraela, Twoje sługi, którym przysiągłeś na siebie samego i powiedziałeś im: Rozmnożę wasze potomstwo jak gwiazdy na niebie, a całą ziemię, o której mówiłem, dam waszemu potomstwu i odziedziczy ją na wieki. Pan zaniechał zła, które zamierzał sprowadzić na swój lud” (Rdz 32,12-14)²⁵.

Następca św. Marka porusza zagadnienie wstawiennictwa zmarłych, którzy mogą cieszyć się łaskami otrzymanymi od swojego Odkupiciela. Skoro żywi mogą modlić się za żywych, to tym bardziej zmarli, którym Bóg okazał swoje miłosierdzie, mogą modlić się za żywych. Egipski Teolog zauważa, że Bóg może okazać swoją życzliwość ludziom ze względu na nich samych, nawet wówczas gdy oni o nic nie proszą w modlitwie²⁶. Dla zilustrowania swojej tezy przypomina miłosierne i współczujące dzieła, które Bóg uczynił dla swojego sługi Dawida. Kiedy syn Dawida Salomon zgrzeszył, Pan Bóg rozgniewał się na niego i postanowił pozbawić go jego królestwa i zapowiedział podział państwa²⁷: „Ponieważ tak postępowałeś i nie przestrzegałeś Mojego przymierza ani ustaw, które ci nakazałem, z całą pewnością wyrwę ci królestwo i dam je twojemu słudze. Nie uczynię tego wprawdzie za twojego życia ze względu na Twojego ojca, Dawida, ale wyrwę je z ręki twojego syna” (1Krl11,12-13). Salomon miał siedemset żon i trzysta nałożnic. Wśród nich znajdowało się wiele kobiet z różnych narodów, często wyznających pogańskie religie. Salomon zaczął czcić pogańskich bogów m.in. Asztartę, boginię Sydończyków i Milkoma, boga Ammonitów (zob. 1Krl 11,1-6). Dlatego Bóg powtarza swoje ostrzeżenie przez proroka Achiasza z Szilo, który zdjął swój nowy płaszcz, porozdzierał go na dwanaście części i oznajmił Jeroboamowi: „Weź swoje dziesięć części, gdyż tak powiedział Pan, Bóg Izraela: Oto ja wyrwam królestwo z ręki Salomona i tobie damę dziesięć plemion. Jedno tylko plemię będzie przy nim przez wzgląd na Mojego sługę Dawida, i przez wzgląd na Jerozolimę, miasto, które wybrałem ze wszystkich plemion Izraela. Ponieważ mnie opuścili

²⁵ Shenouda III, *Comparative Theology*, s. 81; A. Hanna, *Doctrinal theology...*, s. 147.

²⁶ Shenouda III, *Comparative Theology*, s. 81-82.

²⁷ A. Hanna, *Doctrinal theology...*, s. 81-82.

i oddawali pokłon Asztarcie, bogini Sydończyków, Kemoszowi, bogu Moabitów i Milkomowi, bogu Ammonitów. Nie chodzili Moimi drogami, aby czynić to, co prawi w Moich oczach i przestrzegać moich ustaw i praw, jak Dawid, ojciec Salomona” (1Krl 11,31-33). W jedenastym rozdziale *Pierwszej Księgi Królewskiej* Bóg trzykrotnie powtarza słowa: „przez wzgląd na Mojego sługę Dawida” Dlatego Psalmista modli się słowami: „Ze względu na Dawida, Twojego sługę, nie odtrącaj swego pomazańca” (Ps 132,10). Szenuda III zauważa, że skoro Dawid ma taką łaskę u Boga, to o ileż bardziej mają ją Najświętsza Dziewica Maryja, aniołowie, św. Jan Chrzciciel, który był największym urodzonym z kobiety, czy święci męczennicy, którzy często byli torturowani i zginęli ze względu na Pana²⁸. Biskup koptyjski podkreśla, że skoro prosimy o modlitwę ludzi żyjących, to tym bardziej powinniśmy o nią prosić tych, którzy „świecą jak blask firmamentu” (Dn 12,3), przecież oni stoczyli dobrą walkę, ukończyli bieg i zachowali wiarę (por. 2Tm 4,7)²⁹.

Szenuda III konkretyzuje swoje myśli i podkreśla, że wstawiennictwo modlitewne można uważać za pośrednictwo wstawiennicze³⁰. Ten rodzaj pośrednictwa jest zalecany i wskazany, w przeciwnym wypadku niemożliwa byłaby modlitwa jednych ludzi za drugich. Koptyjski Hierarcha rozróżnia więc pośrednictwo odkupieńcze, przynależne wyłącznie Chrystusowi od pośrednictwa wstawienniczego, w którym uczestniczą ludzie żyjący na ziemi, zmarli, aniołowie i święci. Egipski Teolog akcentuje, że odrzucając pośrednictwo wstawiennicze w modlitwie, pod pretekstem istnienia jednego rodzaju pośrednictwa przynależnego Jezusowi, musielibyśmy zarzucić trwanie w błędzie św. Pawłowi oraz św. Jakubowi, który pisał: „módlcie się jedni za drugich” (Jk 5,16)³¹. Odrzucenie modlitewnego wstawiennictwa jest, zdaniem Kustosza relikwii św. Marka, odrzuceniem miłości samego Boga. Chrześcijanie nie mogą, jego zdaniem, stać na stanowisku, że Bóg kocha ludzi, ale nie potrzebuje zanoszonych do Niego modlitw, ani przypominania Mu o Jego Opatrzności i Ojcowskiej

²⁸ Shenouda III, *Comparative Theology*, s. 82.

²⁹ A. Hanna, *Doctrinal theology...*, s. 184.

³⁰ Shenouda III, *Comparative Theology*, s. 83.

³¹ Tamże, s. 83.

miłości³². Patriarcha Aleksandrii zwraca uwagę, że modlitwy wierzących za siebie nawzajem, bez względu na to, czy modlą się za zmarłych, czy też żywych, są przejawem ludzkiej miłości, która istnieje między chrześcijanami, są dowodem żywej wiary w życie wieczne i skuteczność zanoszonych do Boga modlitw. Bóg zezwala na pośredniczące wstawiennictwo dla dobra duchowego ludzi. Jest ono częścią tajemnicy świętych obcowania, stanowi bowiem pomost między mieszkańcami nieba a mieszkańcami ziemi. Niebo nie jest dzięki temu jakimś nieznanym i strasznym miejscem.

5. Wstawiennictwo aniołów i świętych

Patriarcha Aleksandrii przedstawia aniołów jako posłańców³³. Akcentuje fakt, że zostali oni powołani do istnienia w pierwszym z sześciu dni stwarzania świata, w chwili gdy Bóg powiedział: „Niech się stanie światłość” (Rdz 1,3). I stała się światłość. Aniołowie byli częścią tej światłości. Przykładam światłości aniołów jest *Księga Apokalipsy św. Jana*, w której czytamy: „Następnie ujrzałem innego anioła, jak zstępował z nieba, który miał wielką władzę. A ziemia została oświetlona jego chwałą” (Ap 18,1)³⁴. Aniołowie są duchami czystymi, dlatego wzywamy ich wstawiennictwa, modląc się do Pana w czasie ofiarowania „Twoi czyści aniołowie” O aniołach wspominamy w czasie Mszy św., gdy mówimy: „Kiedy zaś Syn człowieczy przyjdzie w swej chwale, a z Nim wszyscy aniołowie, wtedy zasiądzie na tronie swojej chwały” (Mt 25,31)³⁵.

Aniołowie są święci i nie grzeszą chociaż posiadają wolną wolę. W dniu próby zdali egzamin i dlatego otrzymali od Stwórcy wieniec sprawiedliwości³⁶. Przypomina to słowa świętego Pawła apostoła: „Dobrą walkę stoczyłem, bieg ukończyłem, wiarę ustrzegłem. Na koniec odłożono dla mnie wieniec sprawiedli-

³² Tamże, s. s. 83-84.

³³ Shenouda III, *Many Years With People's Questions*, t. IV, Cairo 1992, s. 8.

³⁴ Shenouda III, *The Angels*, Cairo 1998, s. 4.

³⁵ Shenouda III, *The Divinity of Christ*, London 1989, 75.

³⁶ Shenouda III, *So Many Years with the Problems of People*, t. II, Cairo 1995, 17.

wości, który owego dnia wręczy mi Pan, sprawiedliwy Sędzia, zresztą nie tylko mnie, ale też tym wszystkim, którzy z miłością oczekują Jego objawienia” (2Tm 4,7-8). Aniołowie również stoczyli walkę, Ci, którzy zostali przy Bogu otrzymali nagrodę, ci, którzy odeszli od swego Stwórcy stracili sprawiedliwość i stali się demonami³⁷.

W Biblii spotykamy również anioły miłosierdzia, które pomagają i ochraniają ludzi lub grupy społeczne, którzy potrzebują pomocy. Ich zadaniem jest ochrona pobożnych: „bo swoim aniołom dał rozkaz o tobie, aby cię strzegli na wszystkich twych drogach. Na rękach będą cię nosili, abyś nie uraził swej stopy o kamień” (Ps 91,11-12)³⁸.

Koptyjski Papież przytacza kilka przykładów wstawiennictwa aniołów. W *Księdze Proroka Zachariasza* znajdują się dwa takie przykłady. Pierwszym jest wstawiennictwo anioła za Jerozolimą. Anioł modlił się słowami: „Panie Zastępów, jak długo jeszcze nie będziesz się litował nad Jerozolimą i miastami judzkimi, na które gniewasz się już siedemdziesiąt lat? (Za 1,12). Teolog znad Nilu formułuje opinię, że jeśli anioł wstawił się za Jerozolimą, nawet wtedy, gdy nie był o to proszony, to tym bardziej będzie orędowną w różnego rodzaju sprawach, gdy zostanie o to poproszony. Drugim przytaczanym przez Szenudę III przykładem jest wstawienie anioła Pańskiego ze względu na arcykapłana Jozuego. Anioł wystąpił wówczas przeciwko szatanowi, który oskarżał Jozuego: „Pan zgromi cię, szatanie, Pan, który wybrał sobie Jerozolimę, zgromi cię” (Za 3,2)³⁹. Kolejny przykład wstawiennictwa aniołów można odnaleźć w *Księdze Rodzaju*, gdzie anioł Pański strzeże i ocala Jakuba. Ten izraelski patriarcha, błogosławiąc Efraima i Manassesę, wypowiedział następujące słowa: „anioł, który mnie bronił przed wszelkim złem, niech błogosławi tym chłopcom” (Rdz 48,16)⁴⁰. Patriarcha Aleksandrii kładzie akcent na prawdę mówiącą o tym, że aniołowie są duchami służebnymi,

³⁷ J.M. Lipniak, *Angelologia papieża Szenudy III*, *Studia Oecumenica* 16(2016), s. 167-185.

³⁸ Tamże, s. 180.

³⁹ Shenouda III, *Comparative Theology*, s. 89.

⁴⁰ Tamże, s. 90.

posłanymi przez Boga po to, aby służyli tym, którzy mają otrzymać zbawienie (zob. Hbr 1,14)⁴¹.

Hierarcha koptyjski podkreśla, że aniołowie mogą pojawiać się również jako wykonawcy kary. Warto pamiętać, że pierwsza wzmianka o aniołach w Biblii pojawia się w związku z grzechem człowieka, za który Bóg wyrzuca go z raju. „Wygnawszy zaś człowieka, Bóg postawił przed ogrodem Eden cherubów i połykające ostrze miecza, aby strzec drogi do drzewa życia” (Rdz 3,24). Przykładem kary, wymierzonej przez aniołów, jest zniszczenie Sodomy i Gomory (Rdz 19), kara wymierzona Jerozolimie (2Sm 24,16-17); czy też kara, jaka spotkała króla Dawida (1Krn 21,12)⁴².

Papież Ortodoksyjnego Kościoła Koptyjskiego zwraca uwagę na liczne świadectwa Pisma Świętego, które poświadczają wstawiennictwo aniołów. Wynika to przede wszystkim z faktu, że w niebie ci, którzy tam przebywają, mają większą wiedzę niż mieli na ziemi⁴³. Potwierdza to św. Paweł: „Teraz bowiem widzimy niejasno, jakby w zwierciadle, kiedyś ujrzemy twarzą w twarz. Teraz poznaję cząstkowo, ale kiedyś poznam tak, jak zostałem poznany” (1Kor 13,12)⁴⁴. Egipski Patriarcha uwydatnia prawdę, że po drugiej stronie życia nasza wiedza wzrośnie i wiele tajemnic zostanie nam ujawnionych. Do ludzkiej wiedzy zostanie dodana wiedza doskonalsza⁴⁵.

Zwierzchnik prawosławnych Koptów akcentuje fakt, że wieści z ziemi docierają do mieszkańców nieba. Mają oni wiedzę, kto się nawraca, kto potrzebuje pokuty i potrafią cieszyć się z nawrócenia grzeszników: „...w niebie będzie większa radość z powodu jednego grzesznika, który się nawraca, niż z dziewięćdziesięciu dziewięciu sprawiedliwych, którzy nie potrzebują nawrócenia” (Łk 15,7)⁴⁶.

Biskup Aleksandrii zauważa, że aniołowie muszą znać treść naszych modlitw, ponieważ zanoszą je przed tron Pana Boga. Na

⁴¹ Shenouda III, *Diabolic Wars*, Cairo 1997, s. 76; Shenouda III, *Comparative Theology*, s. 90.

⁴² J.M. Lipniak, *Angelologia...*, s. 180.

⁴³ Shenouda III, *Comparative Theology*, s. 84.

⁴⁴ A. Hanna, *Doctrinal theology...*, s. 148.

⁴⁵ Shenouda III, *Comparative Theology*, s. 84.

⁴⁶ Tamże, s. 84-85.

poparcie swojej tezy przytacza fragment *Objawienia św. Jana*: „I przyszedł inny anioł, i stanął przy ołtarzu, mając złote naczynie na żar. Dano mu też wiele kadzideł, aby je ofiarował z modlitwami wszystkich świętych na złotym ołtarzu przed tronem. A dym kadzideł wzniosł się z modlitwami świętych – z ręki anioła przed Bogiem” (Ap 8,3-4)⁴⁷ Następca św. Marka postuluje, że treść naszych modlitw zna dwudziestu czterech kapłanów, o których wspomina *Apokalipsa*: „...dwudziestu czterech Starszych upadło przed Barankiem. Każdy z nich miał harfę i złote czasze pełne kadzideł, które są modlitwami świętych” (Ap 5,8)⁴⁸. Podobną misję spełniają aniołowie, którzy strzegą dzieci (por. Mt 18,10).

Kustosz relikwii św. Marka przypomina zapisaną w *Ewangelii według św. Łukasza* historię bogacza i Łazarza (Łk 16,19-31). W opowiadaniu tym Abraham zwraca się do bogacza: „Dziecko, przypomnij sobie, że za życia odebrałeś swoje dobro, podobnie jak Łazarz zło” (w. 25)⁴⁹. Biskup koptyjski uwydatnia prawdę, że Abraham zmarł setki lat wcześniej, więc wiedzę o tym, jakie dobra otrzymał bogacz i czego doświadczał Łazarz posiadał w niebie⁵⁰.

Pośredniczące wstawiennictwo mieszkańców nieba możemy znaleźć, zdaniem Szenudy III, w świadectwie męczenników. Czytamy o tym w *Apokalipsie*: „A gdy otworzył piątą pieczęć, ujrzałem pod ołtarzem dusze zabitych z powodu Słowa Boga i świadectwa, które dali. I zawołali donośnym głosem: Jak długo jeszcze, Władco, który jesteś święty i prawdziwy, nie będziesz sądził i nie pomścisz naszej krwi, wylanej przez tych, którzy mieszkają na ziemi? A każdemu z nich została dana biała szata i powiedziano, żeby jeszcze chwilę odpoczęli, aż dopełni się liczba ich współsług i braci, którzy mają zostać zabici podobnie jak oni” (Ap 6,9-11). Fakt, że owi męczennicy wiedzieli, że Bóg nie pomścił jeszcze

⁴⁷ Tamże, s. 85.

⁴⁸ Tamże; T.Y. Malaty, *Praise and the raising of incense or sharing in angelic worship*, New Jersey 1994, s. 8; T.Y. Malaty, *An Introduction to the book of Revelation*, Cairo 1993, s. 36.

⁴⁹ A. Hanna, *Doctrinal theology...*, s. 147.

⁵⁰ Shenouda III, *Comparative Theology*, s. 85-86; T.Y. Malaty, *Interpretation of the Book of Exodus*, s. 44.

ich krwi i wołali do Niego jest dowodem na istnienie specjalnej wiedzy, którą posiadają zbawieni przebywający w niebie⁵¹.

Szenuda III zauważa, że również dzisiaj wielu gorliwych księży i mnichów wykonuje wolę Bożą i troszczy się o powierzony im lud, służąc swoim wiernym. Ich też można nazwać „aniołami” Bóg za przyczyną św. Jana Ewangelisty posyłał listy do siedmiu Kościołów w Azji. Pasterze tych wspólnot byli „aniołami” dlatego czytamy: „Aniołowi Kościoła w Efezie napisz” (Ap 2,1), „Aniołowi Kościoła w Smyrnie..., Pergamonie, Tiatyrze, Sardes, Filadelfii, Leodycei napisz... (Ap rozdz. 2-4).

6. Wstawiennictwo jako żywa rzeczywistość

Szenuda III zwraca uwagę, że wstawiennictwo świętych, którzy orędują za nami, nie jest jedynie teologiczną spekulacją, ale jest wielokrotnie potwierdzone przez Boże Objawienie. Jest rzeczywistością, której doświadczają ludzie wierzący. Wstawiennictwo jest żywe i znane wielu pokoleniom, które dawały liczne świadectwa o niesamowitych relacjach między tymi, którzy odeszli, a tymi, którzy nadal żyją na ziemi⁵². Chrześcijanie wierzą w żywy kontakt z aniołami i świętymi, którzy orędują za nami i troszczą się o nas do tego stopnia, że czasami nasze problemy są rozwiązywane za nas dzięki ich wstawiennictwu również bez naszej prośby i modlitwy. Patriarcha Aleksandrii przypomina, że omawiane wstawiennictwo jest dowodem więzi między członkami Kościoła na ziemi, a członkami Kościoła w niebie. Razem stanowimy jeden Kościół Chrystusa, z tym, że jedna jego część jest na ziemi i nazywamy ją Kościołem Wojującym, a druga część jest w niebie i nazywamy ją Kościołem Triumfującym. Obie części Kościoła modlą się nawzajem za siebie⁵³.

Patriarcha Ortodoksyjnego Kościoła Koptyjskiego zaznacza, że ci, którzy odrzucają wstawiennictwo świętych, w rzeczywistości lekceważą istnienie niezliczonych cudów, które zdarzają się w różnych miejscach na świecie dzięki modlitwom zanoszo-

⁵¹ Shenouda III, *Comparative Theology*, s. 86.

⁵² A. Hanna, *Doctrinal theology...*, s. 146-149.

⁵³ Shenouda III, *Comparative Theology*, s. 94-95.

nym do Boga za przyczyną aniołów i świętych. Papież wspomina o cudach, które dokonywały się dzięki modlitwom zanoszonym w kościołach, klasztorach czy w domach rodzinnych. Na koniec wspomina o cudzie ukazania się Najświętszej Maryi Panny milionom ludzi w egipskim Zeitoun⁵⁴.

Hierarcha koptyjski żywi przekonanie, że przywoływane przez niego argumenty powinny wystarczyć, aby przekonać braci protestantów do istnienia niezaprzeczalnej prawdy istnienia pośredniczącego wstawiennictwa aniołów i świętych⁵⁵.

Podsumowanie

Dokonując oceny nauczania Szenudy III, należy podkreślić, że stara się on zbudować swoją teologię pośrednictwa na mocnym fundamencie biblijnym i Tradycji. Jak już wykazano w *Nowym Testamencie* termin „pośrednik” występuje w znaczeniu dosyć wąskim. Papież Ortodoksyjnego Kościoła Koptyjskiego wykazuje, że pojęcie „pośrednictwo” można skojarzyć z innymi terminami biblijnymi. Koptyjski Teolog dowodzi, że w Piśmie Świętym widoczne są różne formy pośrednictwa. Są to te przypadki, w których pewna osoba lub osoby angażują się w jakiś sposób w relacje między innymi osobami, zwłaszcza w relację między Bogiem a człowiekiem (lub narodem). Koptyjski Hierarcha zauważa, że formą pośrednictwa rozumianego w tak szerokim sensie była misja proroków, którzy przekazywali ludziom wolę Bożą. Za pewnego rodzaju pośredników można uznać biblijnych patriarchów, królów czy kapłanów.

Papież Ortodoksyjnego Kościoła Koptyjskiego zauważa, że istnieje zasadnicza różnica między pośrednictwem Chrystusa a innymi pośrednikami lub sposobami pośrednictwa. Otóż pośrednictwo Chrystusa jest jedyne i wyjątkowe. Pośrednictwo Jezusa jest odkupieniem. Chrystus pośredniczy w usprawiedliwieniu naszych grzechów, Jest On Zadośćuczynieniem, tym, który spłacił Bogu nasze długi. Dokonując teologicznej krytyki teologii Szenudy III,

⁵⁴ J.M. Lipniak, *Objawienia Maryi w Zaitoun*, Świdnickie Wiadomości Kościelne, Rok X(2013), nr 4(40), s. 138-143.

⁵⁵ Shenouda III, *Comparative Theology*, s. 95.

można więc powiedzieć, że uznaje on Jezusa jako jedynePośrednika między Bogiem a ludźmi. Jest to pośrednictwo zstępujące, czyli odkupieńcze. Tylko Chrystus jest prawdziwym Pośrednikiem i jedynym Odkupicielem, który oddał za nas swoje życie jako cenę za nasze grzechy. Ten rodzaj pośrednictwa jest absolutnie jedyny i niepodważalny. Należy się ono jedynie Chrystusowi, podczas gdy pośrednictwo świętych istnieje bardziej jako wstawiennictwo, ponieważ nie ma związku z zadośćuczynieniem za grzechy ani odkupieniem. Święci, jak podkreśla koptyjski Papież, wstawiają się za nami do samego Chrystusa – jedynePośrednika.

Kustosz relikwii św. Marka apostoła wyraża przekonanie, że wstawiennictwo świętych, które nazywa również pośrednictwem wstawienniczym, nie jest niczym innym jak tylko modlitwą za nas. Jest to modlitwa typu błagalnego, czyli jest czymś zupełnie innym od pojednawczego pośrednictwa Chrystusa. Patriarcha Aleksandrii akcentuje, że wstawiennictwo takie ma pełne usankcjonowanie w Objawieniu Bożym. Formuluje on opinię, że sam Bóg nie tylko akceptuje tego rodzaju wstawiennictwo i toruje drogę do tego, ale wzywa ludzi, aby prosili o wstawiennictwo sprawiedliwych. Jest to pośrednictwo wstępujące od ludzi do Boga. W tym pośrednictwie wstawienniczym ma swój udział założony przez Chrystusa Kościół, Najświętsza Maryja Panna, aniołowie, święci i wszyscy wierzący.

Dokonując teologicznej oceny teologii pośrednictwa u Patriarchy Aleksandrii, trzeba przyznać, że jego nauczanie jest bliskie doktrynie Kościoła Rzymskokatolickiego. Wierzymy w jedynePośrednika Jezusa Chrystusa, ale nie boimy się nazywać Jego Matki Pośredniczką.

Biorąc pod dyskusję jakiegokolwiek ogólniejsze pojęcie teologiczne i konfrontując je z językiem Pisma Świętego, nie powinno się zatem w imię wyższości ujęć biblijnych ograniczać do wyliczenia i egzegezy tekstów z danym pojęciem bezpośrednio związanych, tekstów, gdzie dane słowo występuje *explicite*. Groziłoby to „obcięciem” lub zatarciem istotnych aspektów problemu. Trzeba zadać równoległe dwa pytania. Jeśli w Biblii występuje bliski odpowiednik pojęcia, o które nam chodzi, jakie jest jego rozumienie i użycie? W jakim kierunku nas ono prowadzi? A następnie: Jakie idee biblijne – jakkolwiek nazywane – kojarzą się

z „naszym” pojęciem i ilustrują je? Pierwszy krok zatem to zbadanie punktu wyjścia problemu, drugi zaś – nakreślenie szerszej panoramy. Do tego można dodać trzeci: Co w wyniku takiej konfrontacji musi odpaść, jakie rozumienie pojęcia badanego byłoby mylące i z Biblią sprzeczne?

Co na tym tle można powiedzieć o pośrednictwie Maryi? Jak należałoby je rozumieć?

Święty Jan Paweł II w encyklice *Redemptoris Mater* poświęcił pośrednictwu Maryi trzecią część dokumentu, zatytułowaną „Pośrednictwo macierzyńskie”⁵⁶. W tej części encykliki przeplatają się tematy pośrednictwa Matki Chrystusowej oraz Jej macierzyństwa. Punktem wyjścia dla Jana Pawła II było jedyne pośrednictwo Chrystusa, którego nie przyćmiewa pośrednictwo istot stworzonych, uczestniczących w tym jedynym pośrednictwie na sposób podporządkowany. Pośrednictwo jest więc pojęte w sensie szerokim i uogólnionym, z zaakcentowaniem wyższości i pierwszeństwa ontologicznie rozumianego pośrednictwa Chrystusa. Macierzyńskie pośrednictwo Matki Pana ukazuje się więc jako służba Pośrednikowi⁵⁷

Podsumowując, możemy stwierdzić, że modlitwy, które zanoszą za nas inni ludzie, aniołowie, święci czy wreszcie Najświętsza Maryja Panna mają szczególną wartość u Boga.

Zwierzchnik Ortodoksyjnego Kościoła Koptyjskiego wykazał w sposób satysfakcjonujący, że wstawiennictwo pośredniczące jest zakorzenione w pośrednictwie Chrystusa, wynika ono z powierzonego stworzeniom służebnego współdziałania w posłannictwie Chrystusa, jest po prostu „pośrednictwem w Chrystusie”. Wstawiennicze pośrednictwo zmierza do budowania bezpośredniej więzi ludzi z Bogiem. Wzywanie pomocy aniołów i świętych jest świadectwem wiary w życie wieczne, które ma nadejść. Wstawiennictwo jest wspólnotą miłości między Kościołem na ziemi a Kościołem w niebie. Jest ono przydatne do rozwoju duchowego, pociąga bowiem za sobą pokorę serca.

Jest rzeczą oczywistą, że nauczanie o wstawienniczym pośrednictwie należy do tradycji Kościołów prawosławnych i Kościoła katolickiego. Tradycja jest cennym dziedzictwem i pozby-

⁵⁶ Jan Paweł II, Encyklika *Redemptoris Mater*, Watykan 1987, 38-50.

⁵⁷ Tamże, 39.

cie się jej byłoby wielką stratą dla Kościoła. Taki Kościół stałby się Kościołem bez historii i bez żadnych stabilnych reguł, które chroniłyby go przed liberalną interpretacją prawd wiary i głoszeniem Ewangelii według subiektywnych preferencji.

Nota o autorze: Jarosław M. Lipniak: urodzony 2 lutego 1973 roku w Oławie, prezbiter Diecezji Świdnickiej, doktor habilitowany teologii dogmatycznej, Redaktor Naczelny Międzynarodowego Przeglądu Teologicznego „Communio”, Kierownik Katedry Ekumenizmu i Dialogu Międzykulturowego Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, Prezes Dolnośląskiego Instytutu Dialogu i Tolerancji, przedstawiciel Biskupa Świdnickiego do spraw Ekumenizmu i Dialogu Międzyreligijnego, Proboszcz parafii pw. Nawiedzenia NMP w Witoszowie Dolnym.

Bibliografia

- Davis S.J., *Coptic Christology in Practice Incarnation and Divine Participation in Late Antique and Medieval Egypt*, Oxford: Oxford University Press 2008.
- Hanna A., *Doctrinal theology. According to the Coptic Orthodox Church*, Sydney 1998.
- Jan Paweł II, Encyklika *Redemptoris Mater*, Watykan 1987.
- Lekan J., *Pośredniczka w Chrystusie*, *Salvatoris Mater* 4(2002) nr 3, 86-112.
- Lipniak J.M., *Angelologia papieża Szenudy III*, *Studia Oecumenica* 16(2016), s. 167-185.
- Lipniak J.M., *Objawienia Maryi w Zaitoun*, *Świdnickie Wiadomości Kościelne*, Rok X(2013), nr 4(40), s. 138-143.
- Lipniak J.M., *Szenuda III – papież z Egiptu*, w: *Sheonuda III, Święta Dziewica Maryja*, Świdnica 2013, s. 36-41.
- Liszka P., *Pośredniczka w Duchu Świętym*, *Salvatoris Mater* 4(2002) nr 3, 130-160.
- Malaty T.Y., *An Introduction to the book of Revelation*, Cairo 1993.
- Malaty T.Y., *Genesis*, New Jersey 1987.
- Malaty T.Y., *Interpretation of the Book of Exodus*, Cairo 1997.
- Malaty T.Y., *Praise and the raising of incense or sharing in angelic worship*, New Jersey 1994.
- Malaty T.Y., *Tradition and Orthodoxy*, Alexandria 1979.
- Napiórkowski S.C. (red.), *Matka Odkupiciela*, Lublina 1993
- Schaff P., *Ante-Nicene Fathers, T.VII: The Fathers of the Third and Fourth Centuries*, New York 2017.
- Shenouda III, *Comparative Theology*, London 1988.
- Shenouda III, *Diabolic Wars*, Cairo 1997.
- Shenouda III, *Many Years With People's Questions*, t. IV, Cairo 1992.
- Shenouda III, *Many Years With the People's Questions*, t. III, Cairo 1997.
- Shenouda III, *Priesthood*, Cairo 1997.
- Shenouda III, *Return to God*, Cairo 1997.
- Shenouda III, *Salvation in the Orthodox Concept*, Cairo 2005.
- Shenouda III, *So Many Years with the Problems of People*, t. II, Cairo 1995.
- Shenouda III, *The Angels*, Cairo 1998.
- Shenouda III, *The Creed*, Cairo 2003.
- Shenouda III, *The Divinity of Christ*, London 1989.
- Sheonuda III, *Święta Dziewica Maryja*, tu. J.M. Lipniak, Świdnica 2013.
- Wojciechowski M., *Idea pośrednictwa w świetle Pisma Świętego*, w: S.C. Napiórkowski (red.), *Matka Odkupiciela*, Lublina 1993, s. 161-170.